

วิจารณ์หนังสือ

พระเจ้าตาก กษัตริย์นักการศึก และธนบุรีศรีมหาสมุทร. เขียนโดย กำพล
จำปาพันธ์. กรุงเทพฯ: มติชน, 2561.

บทวิจารณ์โดย เนติภูมิ ขายเกตุ*

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในยุคกรุงธนบุรี ภายใต้การปกครองของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าตากสินมหาราช) ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะวีรกษัตริย์ผู้กอบกู้ราชอาณาจักรหลังการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา งานวิชาการส่วนใหญ่มีแนวโน้มในการให้ความสำคัญไปที่การยกย่องวีรกรรมและอัจฉริยภาพของพระองค์ ขณะเดียวกันยังมุ่งวิพากษ์ถึงความอ่อนแอและไร้ประสิทธิภาพของผู้ปกครองในช่วงปลายอยุธยา ตามแนวทางของพระราชพงศาวดารและแหล่งข้อมูลที่ได้รับการบันทึกในยุคหลัง ทั้งนี้ประเด็นหนึ่งที่มีความสนใจเป็นพิเศษในยุคปัจจุบันคือ การตีความและถกเถียงเกี่ยวกับ “การสวรรคตของพระเจ้าตากสิน”

ประเด็นเรื่องการสวรรคตของพระเจ้าตากสินเป็นหัวข้อที่ยังคงสร้างข้อถกเถียงในหมู่นักประวัติศาสตร์ เนื่องจากหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองที่ใช้ในการศึกษามักให้ข้อมูลที่แตกต่างหรือขัดแย้งกันอย่างชัดเจน การศึกษาในประเด็นนี้สะท้อนถึงพลวัตของการเขียนประวัติศาสตร์ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการบันทึกเหตุการณ์ในอดีต แต่ยังเกี่ยวข้องกับบริบทในขณะนั้นที่ส่งผลต่อการตีความและการนำเสนอเรื่องราว ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาประวัติศาสตร์กระแสหลักในแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษา มักมุ่งเน้นการสร้างภาพลักษณ์ของพระเจ้ากรุงธนบุรีในฐานะ “กษัตริย์ผู้กอบกู้บ้านเมือง” โดยมองข้ามมิติอื่นของยุคสมัยกรุงธนบุรี เช่น เรื่องราวของประชาชนทั่วไปหรือกลุ่มชนชายขอบที่ไม่ได้รับการบันทึกในประวัติศาสตร์แบบรัฐชาติไทย การนำเสนอประวัติศาสตร์ในลักษณะดังกล่าวจึงสะท้อนถึงการคัดกรอง ตัดตอน และกำกับเนื้อหา เพื่อเน้นย้ำอุดมการณ์แห่งชาติในบริบทของประเทศไทยสมัยใหม่

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาประวัติศาสตร์ยุคกรุงธนบุรีในเชิงวิเคราะห์แล้วจะพบว่า ผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตั้งคำถามต่อกรอบวิธีคิดแบบประวัติศาสตร์กระแส

* นักศึกษาปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หลักที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อชนชั้นปกครอง และพิจารณาถึงพลวัตทางสังคมวัฒนธรรม รวมไปถึงบทบาทของกลุ่มคนที่ไม่ได้รับการจดจำ การศึกษาที่คำนึงถึงมิติเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความเข้าใจประวัติศาสตร์ยุคกรุงธนบุรีในมิติที่หลากหลายและรอบด้านมากยิ่งขึ้น ทั้งในแง่ของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ตลอดจนบริบททางสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงและซับซ้อนในช่วงเวลาดังกล่าว

พระเจ้าตาก: กษัตริย์นักการค้า และธนบุรีศรีมหาสมุทร ของกำพล จำปาพันธ์ เป็นงานศึกษาที่มุ่งเน้นการนำเสนอมุมมองใหม่เกี่ยวกับพระเจ้าตากสินในบริบทเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะบทบาทของพระองค์ในฐานะผู้มีปฏิสัมพันธ์สำคัญต่อยุคการค้าทางทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 (พ.ศ.2310-2325) ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญระหว่างการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาและการก่อตั้งราชอาณาจักรธนบุรี งานนี้วางกรอบให้พระเจ้าตากสินเป็น “กษัตริย์นักการค้า” ที่มีบทบาทสำคัญในเชิงเศรษฐกิจ ทั้งนี้การเดินทางและความสัมพันธ์กับเมืองชายฝั่งทางทะเลตะวันออกของพระองค์ถูกมองในฐานะยุทธศาสตร์ทางการค้าที่สอดคล้องกับบริบทโลกในช่วงเวลานั้น หนังสือเล่มนี้ศึกษาในแง่มุมเศรษฐกิจโดยเน้นการสำรวจเส้นทางการค้าสำคัญที่พระเจ้าตากสินใช้เดินทางไปปฏิสัมพันธ์กับเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกหลังจากกรุงแตก และบทบาทของสยามในเครือข่ายการค้าทางทะเล รวมไปถึงศึกษาการค้าระหว่างประเทศ ผู้เขียนใช้หลักฐานขั้นต้นร่วมสมัยในหลากหลายบริบท ซึ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เพื่อหาความสอดคล้องหรือความขัดแย้งในข้อมูล นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอแง่มุมของสถานที่สำคัญและบุคคลที่มักถูกมองข้ามหรือถูกลบเลือนในประวัติศาสตร์กระแสหลัก

งานเขียนเล่มนี้ประกอบไปด้วยเนื้อหาทั้งหมด 5 บท ได้แก่ บทแรก พระยาตากสินจากหลักฐานฮอลันดา: ไปจันทบุรีตามคำสั่งของราชสำนักอยุธยา? ได้นำเสนอกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาและการสถาปนากรุงธนบุรีโดยเน้นบทบาทของพระยาตากสินในการเดินทางไปยังจันทบุรี ซึ่งใช้หลักฐานร่วมสมัยขึ้นสำคัญคือ จดหมายเหตุออกพระพิพัทธโกษาถึงบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา (ค.ศ.1769) และพระราช-พงศาวดารพม่า เพื่อเปรียบเทียบกับพงศาวดารไทยยุคธนบุรีที่ผ่านการชำระในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าการล่มสลายของอยุธยาไม่ได้เกิดจากความอ่อนแอของราชสำนักแต่เป็นผลจากยุทธศาสตร์การรบของพม่าที่เหนือกว่า โดยเฉพาะการปิดล้อมเส้นทางการค้าที่เป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจอยุธยา ซึ่งพึ่งพาการค้ากับนานาชาติมากกว่าการเกษตร-กรรมในประเทศ ผวนกับข้อเสนอใหม่ในเรื่องการตัดสินใจเดินทางไปหัวเมืองตะวันออกของพระยาตากสินที่ไม่ได้เป็น

ผลจากพระปรีชาสามารถหรือเจตจำนงส่วนบุคคลเพียงลำพัง แต่เป็นผลสืบเนื่องจากแนวคิดของชนชั้นนำในราชสำนักอยุธยาที่เคยมีแผนการใช้หัวเมืองตะวันออกเป็นฐานรวบรวมกำลังพลอยู่แล้ว

แม้แผนการนี้จะไม่สำเร็จในขณะนั้น ทว่าเมื่ออยุธยาเสียเมืองให้กับพม่าอันทำให้ราชสำนักหมดอำนาจ กลุ่มพระยาตากสินยังคงยึดแนวทางนี้ในการตีฝ่าวงล้อมและรวบรวมกำลังพลความสำเร็จของพระยาตากสินในหัวเมืองตะวันออกเกิดจากปัจจัยที่หลากหลาย รวมไปถึงการสนับสนุนจากเมืองนครนายกที่มอบอาวุธและกำลังพลอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้กลุ่มพระยาตาก รวมถึงการปราบนายซ่องในพื้นที่ซึ่งช่วยให้ขยายอิทธิพลและได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำระดับภูมิภาคในเวลาต่อมา บทนี้จึงเปิดมุมมองใหม่ต่อบทบาทของพระยาตากสิน โดยชี้ว่าความสำเร็จของพระองค์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ยังเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางการเมืองและเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค

บทที่ 2 พระเจ้าตากกับการปราบปรามโจรสลัดในชายฝั่งทะเลตะวันออก กล่าวถึงความสำคัญของเศรษฐกิจการค้าและสังคมในกระบวนการกอบกู้ราชอาณาจักรของพระเจ้าตากสิน บทนี้นำเสนอภาพใหม่ของความสำเร็จในการกอบกู้ราชอาณาจักรของพระเจ้าตากสินนอกเหนือจากมิติการทหารที่มักถูกเน้นในประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยเริ่มอธิบายย้อนถึงเหตุการณ์ครั้งหลังกรุงศรีอยุธยาแตกในปี พ.ศ.2310 บ้านเมืองอยู่ในภาวะไร้ข้อแม้ ไม่มีอำนาจการปกครองที่เข้มแข็ง อิทธิพลของกลุ่มโจรหรือ “นายซ่อง” ซึ่งมีอยู่ก่อนหน้านั้นทวีความรุนแรงขึ้น เช่น “กลุ่มขุนรามหมื่นซ่อง” และ “กลุ่มนายทองอยู่นกเล็ก” ที่ยึดครองหัวเมืองตะวันออกและปล้นสะดมทรัพย์สินของพ่อค้าต่างชาติ จนทำให้เส้นทางการค้าสำคัญของกรุงศรีอยุธยาแต่เดิม ต้องตกอยู่ในการปกครองของกลุ่มโจรนายซ่องหลากหลายกลุ่ม จนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศในวงกว้าง

ในการแก้ไขปัญหาที่กล่าวไปข้างต้น พระเจ้าตากสินใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดการกับกลุ่มนายซ่อง ทั้งการเจรจาการมอบผลประโยชน์และการใช้กำลังทหารเพื่อปราบปราม ทั้งนี้การปราบปรามเหล่านี้ไม่เพียงฟื้นฟูความสงบเรียบร้อยในพื้นที่แต่ยังช่วยดึงกำลังคนและทรัพยากรกลับมาอยู่ภายใต้การควบคุมของกลุ่มพระเจ้าตาก ด้วยพื้นฐานความรู้ของพระเจ้าตากสินจากการเป็นพ่อค้า ทรงตระหนักว่าการกอบกู้บ้านเมืองไม่ได้จำกัดเพียงการขับไล่ข้าศึกศัตรูเท่านั้น แต่ยังต้องสร้างกฎระเบียบเพื่อฟื้นฟูเส้นทางการค้าเดิม โดยเฉพาะเส้นทางจากกรุงศรีอยุธยาสู่หัวเมืองชายฝั่งตะวันออก ซึ่งเคยเป็นเส้นทางการค้าสำคัญของอาณาจักร การสร้างความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยในพื้นที่เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการ

ดึงดูดพ่อค้า ทั้งนี้การปราบปรามกลุ่มโจรในหัวเมืองตะวันออกไม่ได้มีความสำคัญน้อยไปกว่าการทำสงครามกับพม่า เนื่องจากช่วยสร้างเสถียรภาพในด้านเศรษฐกิจและการปกครอง อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของพระเจ้าตากสินในการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้คนและฟื้นฟูวัฒนธรรมการปกครองแบบกรุงศรีอยุธยา

หลักฐานอย่างพงศาวดารที่แม้จะรวบรวมขึ้นโดยฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามกับพระเจ้าตากสินในภายหลัง ก็ยังกล่าวยกย่องบทบาทของพระองค์ในแง่ที่มองว่า ความสำเร็จในการกอบกู้ราชอาณาจักรของพระเจ้าตากสินไม่ได้มาจากชัยชนะในสนามรบเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกิดจากการฟื้นฟูโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะการปราบปรามกลุ่มโจรที่เป็นภัยคุกคามต่อเส้นทางการค้าและความมั่นคง การสร้างระเบียบกฎหมายใหม่จึงมีส่วนสำคัญในการวางรากฐานให้กับราชอาณาจักรธนบุรีและการเชื่อมต่อกับเศรษฐกิจโลกในยุคนั้น ซึ่งสะท้อนถึงความยืดหยุ่นและความชาญฉลาดในการจัดการปัญหาเชิงสังคม การศึกษาประวัติศาสตร์ในมุมมองนี้ช่วยเปิดเผยความสำคัญของปัจจัยเศรษฐกิจและสังคมในกระบวนการกอบกู้บ้านเมือง และช่วยสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงของรัฐในบริบทที่ซับซ้อน

ต่อมาบทที่ 3 ว่าด้วย *เส้นทางการค้าลุ่มแม่น้ำบางปะกง และชายฝั่งทะเลตะวันออกกับการสถาปนาธนบุรี* บทนี้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของเส้นทางการค้าลุ่มแม่น้ำบางปะกงและหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกที่มีต่อกลุ่มพระเจ้าตากสิน ตั้งแต่การเดินทางรวบรวมกำลังจนถึงการสถาปนาธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ ทั้งนี้ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาพระเจ้าตากสินพร้อมกำลังคนกลุ่มเล็กเดินทางออกจากกรุงศรีอยุธยา ผ่านเครือข่ายเมืองด่านชั้นในและเมืองชั้นนอก เช่น บ้านนา บ้านดง และบางคาง เป็นต้น ซึ่งระหว่างทางได้รวบรวมทรัพยากรและกำลังคนเพิ่มขึ้น เมื่อมีกำลังพร้อมจึงสามารถเอาชนะกองทัพบพม่าที่ปากน้ำเจ้าโล้ รวมถึงปราบปรามกลุ่มโจรสลัดและนายช่องที่ก่อความไม่สงบในพื้นที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก เช่น ระยอง ประแสร์ จันทบุรี และตราด เป็นต้น ซึ่งเมืองเหล่านี้เป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากศึกพม่าจึงยังคงมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ และสามารถใช้นับสนุนภารกิจการกอบกู้บ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เมืองระยอง ประแสร์ จันทบุรี และตราดยังทำหน้าที่เป็นฐานที่มั่นของกลุ่มพระเจ้าตาก โดยชาวเมืองในพื้นที่ยอมสวามิภักดิ์เนื่องจากกิตติศัพท์ที่พระเจ้าตากสามารถรบชนะพม่า (ที่ปากน้ำเจ้าโล้) และปราบปรามโจรสลัดได้สำเร็จ เมื่อกลุ่มพระเจ้าตากควบคุมพื้นที่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกได้สำเร็จ กำลังพลและทรัพยากรของกลุ่มก็เพิ่มขึ้นอย่างมากจนสามารถยกทัพใหญ่กลับไปยังกรุงศรีอยุธยาเพื่อทำสงครามกับพม่า

โดยในเวลานั้นกองทัพพม่าบางส่วนได้ถอยทัพกลับไปแล้ว จึงทำให้พระเจ้าตากสามารถปฏิบัติภารกิจได้สำเร็จ

แม้ว่าจันทบุรีจะเป็นศูนย์กลางสำคัญของกลุ่มพระเจ้าตาก แต่เมืองนี้ไม่เหมาะสมที่จะเป็นราชธานี การเลือกธนบุรีเป็นราชธานีเป็นผลมาจากการที่ธนบุรีเคยเป็นเมืองรองของกรุงศรีอยุธยามาก่อน นอกจากนี้ยังมีทำเลที่เหมาะสมต่อการดำเนินวัฒนธรรมและขนบแบบอยุธยา และยังสามารถเชื่อมโยงเส้นทางการค้าภายในและภายนอกประเทศได้อย่างกว้างขวาง เส้นทางการค้าลุ่มแม่น้ำบางปะกงและหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกมีบทบาทสำคัญต่อการตั้งทรัพยากรเข้าสู่ธนบุรีซึ่งเป็นศูนย์กลางใหม่ของอาณาจักร การควบคุมพื้นที่ดังกล่าวช่วยสร้างเครือข่ายอำนาจที่ครอบคลุมเส้นทางการค้าภายในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและเชื่อมต่อไปยังการค้าระหว่างประเทศ บทนี้แสดงให้เห็นภาพของความสำคัญของเส้นทางการค้าหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกที่มีต่อการกอบกู้ราชอาณาจักรของพระเจ้าตากสินตั้งแต่การรวบรวมกำลังฟื้นฟูทรัพยากรการสร้างฐานที่มั่น จนถึงการเลือกธนบุรีเป็นราชธานีใหม่ การวิเคราะห์ในมุมมองนี้ช่วยเสริมความเข้าใจในเชิงเศรษฐกิจและภูมิศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการกอบกู้และสร้างความมั่นคงให้แก่ราชอาณาจักรธนบุรี

สำหรับบทที่ 4 ที่ว่าด้วยเรื่อง *การเมืองเรื่อง “กอสซิป” เมื่อพระเจ้าตากขอเป็นราชบุตรเขยของเฉียนหลงหว่างตี้* ได้เริ่มต้นโดยตั้งคำถามถึงความคลุมเครือของเหตุการณ์ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากกรุงธนบุรีสู่กรุงเทพฯ โดยวิเคราะห์ “วาทกรรม” ที่กล่าวว่าพระเจ้าตากเคยกราบทูลขอพระธิดาของจักรพรรดิเฉียนหลงแห่งราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นเรื่องที่ขาดหลักฐานสนับสนุนอย่างชัดเจน ผู้เขียนเน้นให้เห็นถึงการขาดความน่าเชื่อถือของวาทกรรมดังกล่าวโดยอ้างถึงข้อวิเคราะห์และงานศึกษาต่างๆ ที่ได้ตั้งข้อสงสัยว่าหลักฐานที่สนับสนุนวาทกรรมนี้มีเพียง “จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี” ซึ่งถูกชำระขึ้นในภายหลัง โดยไม่มีเอกสารทางการเงินหรือพระราชสาส์นฉบับใดที่กล่าวถึงเรื่องนี้

งานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ยุคสมัยธนบุรีขึ้นสำคัญอย่าง *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งให้เห็นถึงความผิดปกติในเรื่องดังกล่าว นิธิตั้งคำถามว่าหากการทูลขอพระธิดาจักรพรรดิเกิดขึ้นจริง เหตุใดจึงไม่มีบันทึกอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่สำคัญเช่นนี้ จากการพิจารณาหลักฐานที่มีผู้เขียนเสนอว่าเรื่องนี้น่าจะเป็นเพียงวาทกรรม “กอสซิป” หรือเรื่องเล่าที่ถูกแต่งขึ้นโดยฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองของพระเจ้าตากในช่วงปลายยุคธนบุรี เพื่อบิดเบือนความสำเร็จในการส่งเครื่องราชบรรณาการแก่จีน จนได้รับการรับรองสถานะทางการเมืองจากจักรพรรดิราชวงศ์ชิง การบิดเบือนดังกล่าวมุ่งสร้างภาพลักษณ์

ในเชิงลบโดยเปลี่ยนเรื่องราวความสำเร็จให้กลายเป็นความขายหน้าและลดความชอบธรรมของพระเจ้าตากในสายตาผู้คน ผู้เขียนยังเสนออีกว่า การสร้างวาทกรรมลักษณะนี้มีลักษณะคล้ายกับจารีตการสร้าง “สิทธิธรรม” ของผู้ปกครองในอดีตทั้งในสยามและสังคมอาณานิคม เพื่อสนับสนุนการปราบดาภิเษกหรือสร้างความชอบธรรม การศึกษาวาทกรรมนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์อย่างรอบด้าน โดยพิจารณาทั้งหลักฐานและบริบททางสังคมการเมืองในยุคสมัยนั้น

บทสุดท้าย *พ่อค้าเอกชน vs พ่อค้าหลวง : การค้าทางทะเลและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมืองในสมัยธนบุรีถึงต้นรัตนโกสินทร์* ได้นำเสนอการวิเคราะห์ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านจากอยุธยาไปสู่ธนบุรี โดยมุ่งเน้นบทบาทของพ่อค้าหลวงและพ่อค้าเอกชนในบริบทของการค้าทางทะเล ตลอดจนผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง นอกจากนี้บทส่งท้ายยังเสนอการตีความใหม่เกี่ยวกับขบวนการรัฐประหารใน พ.ศ.2325 โดยใช้กรอบวิเคราะห์เชิงเศรษฐกิจและสังคมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นยุคอยุธยาตอนปลายต่อเนื่องถึงธนบุรี ในฐานะที่จีนเป็นคู่ค้าสำคัญของกรุงศรีอยุธยาในเวลานั้น ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในจีนที่ยกเลิก “กฎหมายต้าชิง” ซึ่งเดิมเคยห้ามมิให้ชาวจีนเดินเรือในทะเล ได้เปลี่ยนไปโดยเปิดโอกาสให้พ่อค้าเอกชนจีนสามารถดำเนินการค้าขายระหว่างประเทศได้อย่างเสรี การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้การค้าสินค้าสำคัญ เช่น ข้าว ซึ่งเดิมถูกควบคุมผ่านระบบราชสำนัก มีลักษณะการค้าขายที่อิสระมากขึ้นผ่านเครือข่ายพ่อค้าเอกชน

ในบริบทการค้าทางทะเลของสยามนั้น รูปแบบการค้าหลักแบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่ 1) พ่อค้าหลวงทำหน้าที่ควบคุมการค้าระหว่างประเทศในลักษณะของบรรณาการ โดยอยู่ภายใต้การดูแลของราชสำนักมีบทบาทสำคัญในช่วงต้นของยุคเปลี่ยนผ่าน และ 2) พ่อค้าเอกชนแม้ในสังคมอยุธยาจะมีพ่อค้าเอกชนหลายคนที่มีสถานะหลักเป็นพ่อค้าหลวง แต่เพื่อเข้าถึงโอกาสทางการค้าของกิจการเดิมของตนจึงต้องอาศัยการเป็นขุนนาง แต่ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา พ่อค้าเอกชนโดยเฉพาะชาวจีนได้รับเสรีภาพทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น สืบเนื่องจากนโยบายใหม่ของทางการจีนที่อนุญาตให้พ่อค้าเอกชนจีนเข้ามาซื้อข้าวจากสยามโดยตรง และสามารถดำเนินกิจการส่งออกได้ด้วยตนเอง เมื่อเข้าสู่ยุคธนบุรี ความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจมีความชัดเจน ธนบุรีซึ่งตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการค้าทางทะเลได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจสำคัญ

อย่างไรก็ตามความสามารถในการควบคุมหัวเมืองต่างๆ ของธนบุรียังมีข้อจำกัด รัฐยังต้องพึ่งพาพ่อค้าชาวจีนในการระดมสินค้าโดยเฉพาะสินค้าจากหัวเมืองเข้าสู่ศูนย์กลางความสามารถของพ่อค้าจีนในการกระจายสินค้าและเชื่อมโยงเครือข่ายการค้ากลายเป็นปัจจัยสำคัญต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของธนบุรี บทบาทที่เพิ่มขึ้นของพ่อค้าเอกชนโดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีนได้ลดทอนความสำคัญของระบบพ่อค้าหลวง และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในเศรษฐกิจและสังคมของสยาม ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างแรงกระตุ้นต่อโครงสร้างการเมืองในยุคธนบุรีและอาจเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางอำนาจในต้นรัตนโกสินทร์ ผู้เขียนเสนอว่าความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจ การเพิ่มบทบาทของพ่อค้าเอกชนและความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างในสังคมยุคธนบุรีโดยเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเมื่อ พ.ศ.2325

ในบทส่งท้ายของบทที่ 5 นี้ผู้เขียนวิเคราะห์เหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ.2325 โดยนำเสนอในมุมมองความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างสองกลุ่มอำนาจหลัก ได้แก่ พ่อค้าหลวงซึ่งเป็นกลุ่มขุนนางที่สืบทอดอำนาจจากอยุธยา กับพ่อค้าเอกชนโดยเฉพาะชาวจีนที่ได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้าตากสิน หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ.2310 พระเจ้าตากสินซึ่งมีภูมิหลังเป็นพ่อค้าเอกชนชาวจีน ได้สนับสนุนบทบาทของพ่อค้าเอกชนในระบบเศรษฐกิจอย่างเด่นชัด พ่อค้าเอกชนโดยเฉพาะกลุ่มในหัวเมืองชายฝั่งตะวันออกและหัวเมืองใต้ ที่มีอิทธิพลในช่วงอยุธยาตอนปลายได้รับโอกาสทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เนื่องจากระบบการค้าถูกปรับให้เอื้อประโยชน์แก่พ่อค้าเอกชนมากกว่าการผูกขาดผ่านพ่อค้าหลวง พ่อค้าเอกชนมักมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไพร่มากกว่าพ่อค้าหลวงซึ่งเป็นกลุ่มที่รักษาชนแบบเจ้าขุนมูลนาย ในอีกด้านหนึ่ง พ่อค้าหลวงมักรวมกลุ่มกันตามสายวงศ์ตระกูลและเชื้อสาย ขณะที่พ่อค้าเอกชนเน้นความร่วมมือเฉพาะในเรื่องผลประโยชน์ การขาดรากฐานในชนบจารัตินี้ทำให้พ่อค้าเอกชนถูกมองว่าไม่มีบุญบารมีและเป็นเป้าหมายของการโจมตีจากกลุ่มพ่อค้าหลวงที่เสียผลประโยชน์จนเกิดการผลิตวาทกรรมและความย้อนแย้งทางอำนาจ

ในช่วงธนบุรีมีการผลิตวาทกรรมที่เน้นย้ำว่าอยุธยาเป็นยุคที่ “บ้านเมืองดี” ซึ่งช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่พ่อค้าหลวงและกลุ่มขุนนางเก่า ขณะเดียวกันวาทกรรมนี้ยังลดทอนความสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคธนบุรี และปิดกั้นบทบาทของพ่อค้าเอกชนในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้เขียนเสนอว่าการรัฐประหาร พ.ศ.2325 เป็นผลจากความขัดแย้งระหว่างสองกลุ่มอำนาจที่มีจุดยืนแตกต่างกัน โดยพ่อค้าหลวงซึ่งเป็นตัวแทน

ของระบบชนบจาริตและอำนาจดั้งเดิมได้กลับมาครองอำนาจอีกครั้งหลังการล่มสลายของธนบุรี ข้อเสนอแนะนี้ท้าทายมุมมองแบบดั้งเดิมในพงศาวดารไทยที่มีกอธิบายเหตุการณ์ดังกล่าวในเชิงวิกรรมของกษัตริย์หรือความขัดแย้งระหว่าง “คนดี” กับ “คนบ้า” การวิเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นมิติใหม่ของเหตุการณ์รัฐประหาร ในฐานะที่เป็นผลพวงของความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างระบบเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างสองชั่วอำนาจ

กล่าวโดยสรุปหนังสือ *พระเจ้าตาก: กษัตริย์นักการค้า และธนบุรีศรีมหาสมุทร* นับเป็นงานที่มีความโดดเด่นในการอธิบายบริบททางประวัติศาสตร์ในยุคธนบุรี โดยอาศัยการวิเคราะห์หลักฐานจากหลากหลายมิติ หนังสือเล่มนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนกรอบความคิดทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการศึกษาผ่านมุมมองด้านเศรษฐกิจและภูมิภาค ซึ่งอิงแนวคิดประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและประวัติศาสตร์ภูมิภาค เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจการค้าและการเมืองในยุคดังกล่าว อีกทั้งหนังสือเล่มนี้ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินในฐานะ “กษัตริย์นักการค้า” โดยมุ่งวิเคราะห์บทบาทด้านเศรษฐกิจและการค้าทางทะเลอย่างละเอียด ผ่านมุมมองเชิงวิพากษ์ที่ไม่เพียงแต่สะท้อนความสำคัญของการค้าในระดับภูมิภาค แต่ยังเชื่อมโยงกับโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังใช้แนวทางการศึกษาเชิงสหวิทยาการ เช่น การประยุกต์แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ การวิเคราะห์ข้อมูลภูมิศาสตร์ และการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับยุคธนบุรีในบริบทที่หลากหลายและกว้างขวางยิ่งขึ้น จุดเด่นประการหนึ่งของงานเขียนชิ้นนี้คือการใช้หลักฐานชั้นต้นจากต่างชาติในช่วงเวลาร่วมสมัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการค้นคว้าอย่างลึกซึ้งและครอบคลุม โดยผู้เขียนพยายามนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ใหม่ที่มีมุมมองใหม่ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับยุคธนบุรีและบทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินในแง่มุมที่ไม่เคยได้รับการเน้นย้ำในงานประวัติศาสตร์กระแสหลัก ผู้เขียนได้พยายามวิพากษ์มุมมองดั้งเดิมที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งมักถูกกำหนดโดยกรอบความคิดทางประวัติศาสตร์แห่งรัฐไทย โดยใช้หลักฐานจากหลากหลายบริบทและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุนข้อเสนอใหม่ที่มีน้ำหนักและความน่าเชื่อถือ งานเขียนนี้จึงมีคุณูปการสำคัญต่อวงการวิชาการประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะในแง่ของการนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน และการเปิดประเด็นเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับยุคธนบุรีในบริบทที่กว้างขวางและลึกซึ้ง

ผู้วิจารณ์มีทัศนคติงานเขียนในหนังสือเล่มนี้ ว่าเป็นงานที่มีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุที่หนังสือเล่มนี้มีคุณูปการสำคัญในการนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน โดยเฉพาะในฐานะบุคคลสำคัญที่มีบทบาทหลากหลายและสมดุลงิ่งขึ้นกว่าที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก ในด้านของเนื้อหาหนังสือมีการจัดแบ่งเนื้อหาอย่างเป็นระบบมีโครงสร้างที่ชัดเจนและการใช้ภาษาอย่างเหมาะสม ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจประเด็นที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอได้อย่างง่ายดาย นอกจากนี้หนังสือยังท้าทายกรอบคิดกระแสหลักที่ครอบงำความเข้าใจเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสิน ที่มีภาพจำอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยการเปิดพื้นที่ใหม่ให้แก่การศึกษาประวัติศาสตร์สยามในเชิงเศรษฐกิจและสังคมที่เชื่อมโยงกับบริบทโลก

ผู้วิจารณ์ยังเห็นว่างานชิ้นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการก้าวข้ามกรอบการวิเคราะห์เชิงชาตินิยมแบบดั้งเดิม ซึ่งประวัติศาสตร์กระแสหลักมักเน้นย้ำบทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินในฐานะผู้นำทางการเมืองและการทหารและผู้กอบกู้เอกราช อันเป็นภาพลักษณ์ที่ถูกผลิตซ้ำผ่านระบบการศึกษา โดยเฉพาะแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ รวมถึงวาทกรรมทางประวัติศาสตร์ที่ถูกส่งต่อผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม งานเขียนเล่มนี้ได้เสนอข้อวิเคราะห์ที่ก้าวพ้นวาทกรรมกระแสหลักดังกล่าว โดยเน้นบทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินในฐานะ “กษัตริย์นักการค้า” และความสำคัญของการค้าทางทะเลในบริบทเศรษฐกิจและสังคมของยุคธนบุรี ซึ่งช่วยขยายขอบเขตความเข้าใจเกี่ยวกับพระองค์ในมิติที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น